

บทที่ 2

แนวคิดว่าการบังคับโทษและแนวคิดการตรวจสอบถ่วงดุล ในชั้นบังคับโทษ

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเราไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการนั้นอาจมีการกระทบสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยการกระทบสิทธิดังกล่าวองค์กรในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ต้องมีกลไกในการควบคุมตรวจสอบเพื่อให้การกระทบสิทธิดังกล่าวเกิดความโปร่งใสและสามารถถ่วงดุลอำนาจในการใช้ดุลพินิจขององค์กรแต่ละองค์กรไม่ว่าภายในองค์กรหรือภายนอกองค์กร เพื่อให้การใช้ดุลพินิจมีประสิทธิภาพและเป็นการอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริงเพราะแต่ละองค์กรต่างก็มุ่งเน้นที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เพื่อดำเนินคดีอาญาและท้ายที่สุดเพื่อเป็นการลงโทษและฟื้นฟูแก้ไขให้บุคคลเหล่านั้นกลับคืนสู่สังคมได้

2.1 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ หรือจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษ จะไม่เหมือนกับวัตถุประสงค์การลงโทษ ที่มุ่งที่จะลงโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลเป็นหลัก หากแต่วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษเป็นการพัฒนาการจากแนวคิดในอดีตในการลงโทษเข้ามาสู่ยุคใหม่ ที่มีแนวคิดที่เป็นเสรีนิยมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาก มุ่งที่จะปรับเปลี่ยนบำบัดฟื้นฟูหรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ เป็นเหตุให้กระทำความผิดกฎหมายอาญาอันเป็นภคินิสัยสังคม ถึงขนาดไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมปกติได้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องนำคุณลักษณะดังกล่าวนี้ไปปรับปรุง ซ่อมแซม ขยกระดับความเจริญทางจิตใจและพฤติกรรม ให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานคนปกติในสังคมนั้นๆ ได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่สำคัญมีดังต่อไปนี้¹

¹ ธาณี วรภัทร์ ก (2551). กฎหมายบังคับโทษในประเทศไทย: การบังคับโทษจำคุก. หน้า 36.

2.1.1 เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการดำรงชีวิตในอนาคต โดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2.1.2 เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม

2.1.3 เพื่อปรับปรุงแก้ไข บำบัด พฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย

2.1.1 เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการดำรงชีวิตในอนาคต โดยปราศจากการกระทำความผิด และมีความรับผิดชอบต่อสังคม²

วัตถุประสงค์ข้อนี้มุ่งเน้นการดำรงชีวิตในอนาคต โดยปราศจากการกระทำความผิด และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุดและตรงกับความเป็นจริงในการบังคับโทษ ในทัศนสถานที่ว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้ว ผู้นั้นก็จะออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง” ดังนั้น ในหลายประเทศในโลก เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศอังกฤษ เป็นต้น ต่างก็มีกฎหมายและหรือแนวนโยบายในการลงโทษจำคุก ที่จะต้องหลีกเลี่ยง ผลเสียหายในการบังคับโทษจำคุก กล่าวคือ ต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ อยู่บนพื้นฐานของการบังคับโทษ ตามหลักความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ นักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคม

การลงโทษอย่างมีเหตุผลย่อมไม่ลงโทษเพียงเนื่องจากว่าได้มีการกระทำความผิดขึ้นเท่านั้น เพราะสิ่งใด ที่เกิดขึ้นแล้วไม่อาจแก้ไขให้กลับเป็นดังเดิมได้ แต่เขาย่อมลงโทษโดยคำนึงถึงอนาคต เพื่อให้ทั้งผู้ที่กระทำความผิดเองและผู้รู้เห็นว่าผู้กระทำความผิดถูกลงโทษไม่กระทำความผิดขึ้นอีก³ โดยสรุปมีหลักเกณฑ์พื้นฐานการบังคับโทษที่ต้องนำมาใช้ดังนี้⁴

1. หลักความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ กล่าวคือ รัฐต้องพยายามบริหารจัดการต่างๆ ให้การใช้ชีวิตของผู้ต้องขังภายในเรือนจำมีความใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของบุคคลทั่วไปภายนอกเรือนจำ นอกคุกในคุกต้องใกล้เคียงกัน มิฉะนั้นจะทำให้ผู้ได้รับโทษจำคุกเสียบุคลิกภาพหรือวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของการอยู่ร่วมกันทางสังคมภายนอกไป ทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ เป็นการทำลายวัฒนธรรมการใช้ชีวิตปกติของมนุษย์

² มาตรา 2 กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและบังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1976. สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.

³ Clemens Bartollas. Op.cit. p. 335.

⁴ มาตรา 3 กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและบังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1976. สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี.

2. หลักการหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ หมายความว่า มาตรการหรือกลไกต่างๆ ในการลงโทษและบังคับโทษต้องหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ อันเป็นการทำลายบุคลิกลักษณะของความเป็นมนุษย์ เช่น การไม่ให้เกิดวัฒนธรรมคุกโดยไม่จำเป็นที่จะเป็นผลมาลายพหุติกรรมของผู้ต้องขังการคัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายนอกคุก การลงโทษด้วยวิธีทารุณโหดร้ายภายในเรือนจำ เป็นต้น เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าเขาเองดีกว่าหรือต่ำกว่าคนอื่นทั่วไป เช่น การเรียกชื่อหรือการใช้สรรพนามต่างๆ ในการเรียกผู้ต้องขัง เป็นต้น

3. พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดต้องประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะ หรือบุคลิกภาพประจำตัวของคนๆ นั้น กล่าวคือเมื่อผู้กระทำความผิดถูกคุมขังในเรือนจำ ย่อมเสื่อมเสียฐานะและชื่อเสียง ในสายตาของคนทั่วไปทำให้โอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีลดน้อยลง กอปรกับในกรณีผู้กระทำความผิดได้รับโทษจำคุก ผู้กระทำความผิดจะต้องมาอยู่ปะปนกับผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ ที่มีอิทธิพลที่สามารถครอบงำบุคคลอื่นได้ง่าย เพราะคนเราย่อมซึมซับความเลวได้ง่ายกว่าสิ่งที่ดีขึ้น ทำให้ผู้ที่พอจะกลับตัวได้หมดโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นพฤติกรรมที่ดีและคนในสังคมส่วนใหญ่พึงประสงค์ไม่ได้ วิธีการป้องกันอาจได้แก่

การปล่อยตัวผู้กระทำความผิดโดยไม่ลงโทษจำคุก โดยพยายามใช้บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการรอกการลงโทษหรือรอกการกำหนดโทษ หรือพยายามใช้โทษปรับ เป็นหลักเพื่อเลี่ยงการใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะโทษจำคุกระยะสั้น

การปล่อยตัวก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนดเวลา เป็นอำนาจของเจ้าพนักงานในส่วนราชทัณฑ์ที่จะพิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนด หากเห็นว่าความเหมาะสมในอันที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมของผู้นั้นจะเสื่อมทรามลงหากจำคุกอยู่ในเรือนจำต่อไปอีก และการปล่อยตัวผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม

การแยกประเภทนักโทษ เช่น แยกนักโทษโดยพิจารณาจากอายุ แยกผู้ที่กระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกที่กระทำความผิดมาแล้วหลายครั้ง เป็นต้น

4. หลักการคืนคนดีสู่สังคม การบังคับโทษมุ่งผลสำเร็จในการสร้างจิตสำนึก ความรู้ผิดชอบชั่วดีให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ต้องโทษให้ได้

2.1.2 เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม⁵

การคุ้มครองสังคม เป็นภารกิจเดียวกันกับภารกิจของกฎหมายอาญา เมื่อเป็นที่แน่ชัดแล้วโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิด ส่วนของการบังคับโทษก็จะจำกัดเสรีภาพของนักโทษผู้นั้นเพื่อเข้าสู่มาตรการในการแก้ไขชนิดต่างๆ ตามระยะเวลาที่สมควรโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่างๆ เกี่ยวกับความบกพร่องของนักโทษคนนั้น ให้เป็นไปตาม

⁵ See Joan Petersilia. Op.cit. อ้างถึงใน ธาณี วรภัทร์ ก เล่มเดิม. หน้า 38.

แผนการบังคับโทษเมื่อบำบัดรักษาเป็นปกติแล้วจึงปล่อยบุคคลนั้นกลับเข้าสู่สังคม วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจึงเป็นการคุ้มครองสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือการเอาคนผิดกฎหมายเข้าคุก แต่ภารกิจของกฎหมายบังคับโทษแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ทำผิดกฎหมายอาญาให้เป็นคนดีของสังคม

2.1.3 เพื่อปรับปรุงแก้ไข บำบัด พฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย⁶

การยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ตกต่ำของผู้กระทำความผิด ให้ขึ้นมาสู่ระดับปกติ โดยมีหลักการที่ว่ามนุษย์เป็นประติสักรักรที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ และสามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนิสัยและพฤติกรรมได้จึงต้องมีการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ส่งเสริมความสามารถของบุคคล ต้องแสดงผลลัพธ์ของความคิดและการกระทำรวมทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจสำหรับความเป็นไปได้ที่จะสามารถหาเลี้ยงชีพ เพื่อชดเชยจุดอ่อนหรือสิ่งบกพร่องของแต่ละคน ซึ่งการบำบัดปรับปรุงแก้ไขนี้นักโทษแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน ต้องมีการวิเคราะห์หาสาเหตุและวางแผนการบังคับโทษเป็นรายๆ ไป อันจะยังผลสุดท้ายให้เกิดคือเมื่อนักโทษพ้นโทษแล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขผู้กระทำความผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงการราชทัณฑ์โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะได้รับผลตามประสงค์เพียงไร เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ กล่าวคือ

1. ผู้กระทำความผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้ว เพราะได้ถูกการหล่อหลอมและขัดเกลาให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นาน ในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้ฟื้นคืนกลับมา และปรับตัวเข้ากับคนโดยทั่วไปในสังคมนั้นทำได้ยาก

2. การลงโทษเพื่อการแก้ไขขัดกับความรู้สึกของคนในสังคม ในส่วนที่ว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนทั่วไปตามหลักของเบนธัม (Bentham) ที่เรียกว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) ทั้งนี้เพราะคนโดยทั่วไปจะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำความผิดจะได้รับการอบรมแก้ไขฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ อาหาร ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการจัดการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปดังกล่าวเห็นได้ว่าขัดกับหลักของการแก้ไขฟื้นฟู

3. การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำความผิดครั้งแรก ซึ่งได้กระทำความผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบหรือโดยพลั้งพลาด หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ทำให้กระทำความผิดซ้ำขึ้นอีกย่อมมีทางทำสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำความผิดที่เคย

⁶ See Clemens Bartollas. Op.cit. เล่มเดิม. หน้า 38.

กระทำผิดและถูกลงโทษมาหลายครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพหรือพวกทำผิดติดนิสัย โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตัวจะยอมเป็นไปได้นั้น การแก้ไขฟื้นฟูจึงไม่สามารถจะทำให้ผู้กระทำผิดกลับตัวได้ทุกกรณีไป

ในระหว่างการคุมขังนั้นก็ควรมีการปรับปรุงและอบรมให้ดีขึ้นเพื่อที่จะได้ไม่คิดกระทำผิดขึ้นอีก และสามารถที่จะงดเว้นไม่กระทำผิดขึ้นอีกด้วยวิธีการปรับปรุงผู้ต้องโทษในระหว่างคุมขังต่างๆ ซึ่งอาจได้แก่

- 1) การฝึกหัดอาชีพ เป็นการสร้างทักษะในการประกอบอาชีพด้านต่างๆ ให้ผู้ถูกคุมขังและยังเป็นการสร้างรายได้ และสร้างโอกาสในการดำรงชีวิตใหม่ต่อไป
- 2) การศึกษาโดยทั่วไป ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ และเมื่อพ้นจากการคุมขังจะสามารถนำวิชาความรู้ดังกล่าวไปประกอบอาชีพได้ เช่น เรียนจบปริญญาตรี เป็นต้น
- 3) การอบรมทางศาสนาและศีลธรรม เป็นการทำให้ผู้ถูกคุมขังรู้ผิดชอบชั่วดี แยกผิดแยกถูกได้ด้วยตนเอง
- 4) การรักษาพยาบาลทางกายและหรือทางจิตที่เป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำความผิด ให้การรักษาเพื่อแก้ไขความผิดปกติ

การแก้ไขสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะภายในครอบครัวของผู้ถูกคุมขังเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจผู้กระทำความผิดดีขึ้น และมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปรับตัวของผู้กระทำความผิดให้เข้าสังคมได้อันจะยังให้เกิดความรักความเข้าใจ และความอบอุ่นในชีวิตความเป็นอยู่ของผู้กระทำความผิดและไม่กระทำความผิดซ้ำอีก การให้ความช่วยเหลือในด้านอาชีพ รวมตลอดทั้งการให้การสนับสนุนทุนทรัพย์ซึ่งอาจมาจากการทำงานในระหว่างถูกคุมขังหรือจากภาครัฐหรือจากที่อื่นๆ ในการใช้จ่ายก่อนที่จะมีงานทำและมีรายได้

2.2 สารสำคัญของการบินบังคับโทษจำคุก

กระบวนการยุติธรรมนั้นหมายถึง “การดำเนินความยุติธรรมที่สำเร็จขึ้นเป็นชุดหนึ่งๆ ซึ่งมีการกระทำหลายกรรม โดยตัวการกระทำต่างๆ ดำเนินการต่อเนื่องกันตามลำดับ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงสำเร็จเป็นรูปความยุติธรรม ถ้าการกระทำหรือตัวกระทำส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่องหรือเสื่อมทรามไม่ประสานกัน ความยุติธรรมก็จะเสื่อมเสียไปด้วย”

การดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมนี้เป็นการปฏิบัติงานเพื่อรักษาความยุติธรรมหรือป้องกันสังคม (Social defense) ซึ่งต้องใช้พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวนมากแบ่งงานกันทำเป็นขั้นเป็นตอนและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คือมีตำรวจเป็นเจ้าหน้าที่ทำการสืบสวนสอบสวนและจับกุม มีอัยการเป็นเจ้าหน้าที่ฟ้องร้องดำเนินคดี มีผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี และ

มีพนักงานราชทัณฑ์เป็นเจ้าหน้าที่อบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นคนดีเมื่อพ้นโทษไปแล้ว ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษได้อย่างสมบูรณ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้มีการศึกษาถึงการบังคับโทษทางอาญาด้วย

ดังนั้นในการศึกษากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นอกจากจะต้องศึกษากฎหมายอาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษากฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษให้เข้าใจถึงที่มาและแนวคิดตามกฎหมายดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้เป้าหมายสุดท้ายของการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาเป็นไปอย่างครบถ้วนตลอดทั้งกระบวนการ

2.2.1 ความหมายของการบังคับโทษ⁷

กฎหมายบังคับโทษ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเป็นส่วนหนึ่งของสาขากฎหมายอาญาในความหมายของกฎหมายอาญาในความหมายอย่างกว้าง ดังนั้น ในส่วนเริ่มต้นนี้จึงต้องเริ่มจากนิยามความหมายอาญาก่อน ซึ่งแยกพิจารณาเป็น 2 แบบ คือ

1. กฎหมายอาญาในความหมายอย่างแคบ คือ กฎหมายอาญาสารบัญญัติ

2. กฎหมายอาญาในความหมายอย่างกว้าง จะหมายถึง

1) กฎหมายอาญาสารบัญญัติ หรือกฎหมายอาญา (Criminal Law) ซึ่งเป็นกฎหมายเนื้อหา

2) กฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Criminal Procedure Law) ซึ่งเป็นกฎหมายสำหรับวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินคดี

3) กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษหรือกฎหมายราชทัณฑ์ (Strafvollzugsrecht/ Prison Law)

เมื่อพิจารณาเฉพาะแต่ในความหมายของกฎหมายบังคับโทษ อาจให้นิยามความหมายได้ว่า

“การบังคับโทษ” ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Penalty” มีการให้นิยามความหมายตาม Black’s Law Dictionary⁸ ไว้ว่า “การบังคับโทษ” เป็นการลงโทษที่มีการกำหนดโทษผู้กระทำ

⁷ ธานี วรภัทร์ ข (2553). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. หน้า 17.

⁸ Bryan A Garner. *Black’s Law Dictionary*. 8 Edition. USA.: Tomson, 2004. P. 1168

Penalty 1 Punishment imposed on a wrongdoer, usu in the form of imprisonment or fine: esp., a sum of money exacted as punishment for either a wrong to the state or a civil wrong (as distinguished from compensation for the injured party’s loss)

Though usu. For crimes, penalties are also sometimes imposed for civil wrong.

ความผิดโทษจำคุกในเรือนจำ หรือการปรับและวิธีอื่นๆ รวมถึงการลงโทษเป็นจำนวนเงินที่พิจารณาตามความเสียหายของแต่ละความผิดที่ได้กระทำกับรัฐหรือพลเรือน เป็นเรื่องของการทดแทนชดเชยให้กับคู่กรณีฝ่ายที่รับความเสียหายและสูญเสียจากการกระทำอาชญากรรมที่เกิดขึ้น

ส่วนคำว่า “การบังคับโทษจำคุก” เป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุก และโทษหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นการจำคุกเสรีภาพของบุคคล⁹ การบังคับโทษต้องเป็นไปตาม “กฎหมาย ว่าด้วยการบังคับโทษ” (Strafvollzugsrecht หรือ Prison law) กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกของประเทศไทยที่สำคัญคือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจพระราชบัญญัติดังกล่าว¹⁰

Prof. Dr. Torsten Verrel¹¹ กล่าวว่า “Strafvollzug หรือ Execution of sentences Law StVollzG หรือกฎหมายบังคับโทษจำคุกเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องทัณฑวิทยา เป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการกับ ผู้ต้องโทษไม่ให้กลับมากระทำความผิดอีก ที่มุ่งเน้นเฉพาะการดำเนินการกับผู้กระทำความผิดภายในเรือนจำเป็นหลัก”

สำหรับคำว่า “โทษ” ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ในสาขากฎหมายอาญาจะมีการเรียนการสอนเป็นวิชาเลือกเพิ่มขึ้นอีกวิชาหนึ่งเป็นวิชาว่าด้วยโทษทางอาญา (Sanction / Strafrechtliche Sanktionen) แยกต่างหาก

“โทษ” ถ้าพิจารณาลักษณะภายนอกของโทษ จะหมายถึง ผลร้ายที่ผู้กระทำได้รับเนื่องจากผลร้ายที่เขาได้ก่อให้เกิดขึ้น (Malum passionis quod infligitur ob malum actionis)¹² นอกจากนั้น “โทษ” ยังเป็นลักษณะของการสนองตอบทางสังคมว่าโทษจะต้องเกิดขึ้นกับบุคคลเมื่อมีการกระทำความผิดกฎหมาย โดยจะต้องถูกกำหนดและใช้โดยผู้ที่มีอำนาจต้องเป็นผลร้ายต่อผู้กระทำผิด ซึ่งแสดงถึงการดำเนินผู้กระทำผิด¹³

ดังนั้นโทษจะต้องก่อให้เกิดผลร้ายหรือความเจ็บปวดกับผู้กระทำผิดกฎหมาย หรือผลอย่างอื่นที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจ เพื่อตอบแทนความผิดแก่ผู้กระทำความผิดหรือสงสัยว่าเป็นผู้กระทำผิด ผู้กำหนดโทษต้องเป็นเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจลงโทษเท่านั้น

โทษถูกกำหนดขึ้นโดยผู้ที่มีอำนาจในการลงโทษและทำให้ผู้ได้รับโทษได้รับผลร้ายในทางกฎหมายอาญานั้น เนื้อความของกฎหมายจะกำหนดว่าอะไรบ้างเป็นโทษ ซึ่งนอกเหนือจากที่

⁹ vgl. Etwa Claus Roxin, Strafverfahrensrecht, 24 Auflage, pp. 430, 431.

¹⁰ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 46.

¹¹ Geschäftsführender Direktor, Kriminologisches Seminar, Der Universität Boon, 9 September 2009.

¹² Walter Moberly. (1968). *The Ethics of Punishment*. p. 35

¹³ Alf Ross. (1975). *On Guilt, Responsibility and Punishment*. p. 36

กฎหมายบัญญัติแล้วก็จะไม่ใช่โทษ และรัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้ลงโทษตามกฎหมาย ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามวิธีที่กำหนดไว้ด้วย ดังที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย มาตรา 2 ความว่า

“มาตรา 2 บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” เช่นเดียวกันกับในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ว่าอำนาจตามกฎหมายที่ทำให้รัฐสามารถที่จะลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้นั้น เริ่มมาจากประมวลกฎหมายอาญา¹⁴ มาตรา 1¹⁵ บทบัญญัตินี้คือหลัก “ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ โดยไม่มีกฎหมาย” (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) หรือหลักนี้ในทางวิชาการเรียกว่า “หลักไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” อันเป็น “หลักประกันในกฎหมายอาญา” และเป็น “หลักกฎหมายในรัฐธรรมนูญ”

โทษ “จำคุก” เป็นโทษชนิดหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น อำนาจในการที่ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้ อันเป็นผลให้บุคคลคนหนึ่งจะต้องถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำ จะต้องมาจากหลักการพื้นฐานของหลักรัฐธรรมนูญและหลักประกันในทางกฎหมายอาญา เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายอาญากำหนดฐานความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจน ศาลก็มีอำนาจพิพากษาลงโทษได้¹⁶

ในประเทศไทยปัจจุบันโทษตามกฎหมายอาญามี 5 ประการ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 18 คือประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน

สำหรับการบังคับโทษจำคุกนั้น กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ปรากฏในกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการบังคับเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1976 (*Strafvollzugsgesetz [StVollzG] / Execution of sentence Law*) แก้ไขเพิ่มเติมครั้งล่าสุด ค.ศ. 2001 และใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏสาระสำคัญดังนี้

การบังคับโทษ (*Strafvollzug*) มีความหมายเช่นเดียวกับ *Corrections* หรือ *Penal System* ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายความว่าบริบทของการลงโทษทางอาญาเพื่อแก้ไขพฤติกรรมที่ผิดให้ถูกต้องโดยการจำกัดเสรีภาพของบุคคล การบังคับโทษตามกฎหมายของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีความแตกต่างจากการบังคับโทษในความหมายปกติ (*Strafvollstreckung /*

¹⁴ Criminal Code (*Strafgesetzbuch, StGB*). As promulgated on 13 November 1998 Federal Law Gazette I, pp. 945, 3322.

¹⁵ Section 1 No punishment without a law.

¹⁶ See. Bernd Schünemann. (1978). *Nulla poena sine lege?*.

Execution of sentence) เพราะหมายถึงเฉพาะแต่การบังคับโทษด้วยวิธีการจำกัดเสรีภาพของบุคคล ที่กระทำความผิดอาญา ไม่รวมถึงมาตรการลงโทษอื่นๆ เช่น โทษปรับ โทษริบทรัพย์สิน

สำหรับการบังคับโทษตามความหมายของนักวิชาการด้านทัณฑวิทยาสามารถอธิบาย ได้ดังนี้

“กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” หมายความว่า กฎหมายเกี่ยวกับมาตรการบังคับโทษ และการบังคับใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ซึ่งเป็นคำแปลจากชื่อกฎหมายโดยตรง StVollzG¹⁷

“การบังคับโทษ” คือ ส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางกฎหมายว่าด้วยการดำเนินการ ให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล อันเกี่ยวข้องด้วยการจำกัดเสรีภาพของบุคคลไว้ในเรือนจำ¹⁸

“การบังคับโทษ คือ การจำกัดเสรีภาพจากการกระทำความผิดอาญา โดยทั่วไปเป็นที่ เข้าใจได้ว่า การบังคับโทษ คือ วิธีการและขั้นตอนของการจำกัดเสรีภาพจากการกระทำความผิด อาญา และการเข้าสู่รูปแบบของการบังคับโทษตามคำพิพากษาของศาลตลอดจนถึงการปล่อยตัว ผู้ต้องขังหลังพ้นกำหนดโทษ การบังคับโทษเป็นการบรรยายให้เห็นถึงขั้นตอนที่เป็นไปตามความ จริงของการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาล และทำให้เห็นถึงความแตกต่างของการบังคับโทษจำคุก กับการบังคับโทษมาตรการอื่นๆ การบังคับโทษจำคุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ ต่อไปนี้

- 1) การบังคับโทษจำคุก จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะแต่การจำกัดเสรีภาพบุคคลจากการ กระทำความผิดอาญา
- 2) การบังคับโทษจำคุกไม่ได้เป็นเพียงโทษจำกัดเสรีภาพ แต่รวมถึงวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันด้วย
- 3) การบังคับโทษจำคุกต้องประกอบด้วยวิธีการกระทำความผิดอาญา
- 4) การบังคับโทษจำคุกต้องเป็นไปภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับ โทษและกฎหมายอาญา เป็นไปตามคำนิยามจากหนังสือ Strafvollzug¹⁹

“การบังคับโทษจำคุก” คือ ขั้นตอนการจำกัดเสรีภาพอันเป็นกระบวนการตามคำตัดสิน ของศาลทั้งในความหมายของโทษจำกัดเสรีภาพและวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัด

¹⁷ Gesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafe und der freiheitsentziehenden Maßnahmen der Besserung und Sicherung.

¹⁸ Gotz Dieter, Haensch Gunther. (2006). Wellmann Hans: Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. (พจนานุกรม Langenscheidt).

¹⁹ Gunther Kaiser. (2003). Heiz Schoch: Strafvollzug. 5., neu bearbeitete Auflage. C.F. Müller Verlag, Heidelberg.

เสรีภาพ เป็นการทำให้บทลงโทษตามกฎหมายเกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นค่านิยมจากหนังสือนิยามความหมายพื้นฐานในทางกฎหมายอาญา²⁰

2.2.2 ลักษณะของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติในการที่จะจัดการกับผู้กระทำความผิดในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม โดยการควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ตามคำพิพากษาของศาล เพื่อแก้ไขและปรับปรุงบุคคลผู้กระทำความผิดให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่ดีเสียใหม่จนสามารถกลับเข้าสู่สังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปกติสุข กฎหมายดังกล่าวนี้จะกำหนดลักษณะและวิธีการบังคับโทษจำคุก โทษกักขัง และกำหนดลักษณะและวิธีการเพื่อความปลอดภัยชนิดที่จำกัดสิทธิเสรีภาพที่กระทำในเรือนจำ และทัณฑสถานทั้งหลาย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเป็นที่เชื่อมโยงกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือหลังจากที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วจะต้องมีการบังคับโทษโดยเจ้าหน้าที่ของราชทัณฑ์เพื่อให้เห็นแนวความคิดที่มาของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษได้อย่างชัดเจนขึ้นจึงแบ่งส่วนของการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาในต่างประเทศ

- (1) ประเทศสหรัฐอเมริกา
- (2) ประเทศอังกฤษ
- (3) ประเทศฝรั่งเศส

2. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาในประเทศไทย

(1) กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญา (Penalty Law) ในต่างประเทศ

การบังคับโทษในต่างประเทศได้ก่อกำเนิดมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมุ่งที่จะหาวิธีการมาบังคับใช้กับผู้กระทำความผิดหลังจากที่ถูกศาลพิพากษา มีวิวัฒนาการมาแต่ละยุคสมัย แผ่ขยายจนมีการบังคับใช้ในประเทศต่างๆ ซึ่งบางประเทศก็มีกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษบัญญัติไว้ต่างหาก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศไทย บางประเทศก็บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น ประเทศฝรั่งเศส ในการบัญญัติกฎหมายที่ใช้บังคับกับนักโทษของแต่ละประเทศ ได้เริ่มที่จะหันมามองถึงสิทธิต่างๆ ที่นักโทษควรจะได้รับมากขึ้น สาเหตุที่สำคัญก็คือปรัชญาของการลงโทษได้เปลี่ยนไปจากที่ต้องการให้นักโทษได้รับโทษให้สาสมกับความผิดหรือให้เจ็บปวด แต่ควรที่จะแก้ไขปรับปรุงให้เขาเหล่านั้นกลับตัวเป็นคนดีและกลับตัวเข้าสู่สังคมโดยไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ประกอบกับสหประชาชาติได้ออกมามาตรฐานในการ

²⁰ Bringewat Peter. (2008). Grundbegriffe des Strafrecht. 2. Auflage. Baden – Baden.

ปฏิบัติกับนักโทษ ทำให้นานาประเทศตื่นตัวเห็นความสำคัญกับการปฏิบัติต่อนักโทษ ในหัวข้อนี้จะขอยกกล่าวถึงความเป็นมาของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษซึ่งมีอิทธิพลส่งถึงกัน

การบังคับโทษในประเทศอเมริกา

การราชทัณฑ์ในสหรัฐอเมริกา จัดอยู่ในระดับที่มีความก้าวหน้า ทั้งในด้านวิชาการและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยการจัดโครงสร้างของระบบเรือนจำและทัณฑสถาน ได้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องจัดรูปแบบการบริหารราชทัณฑ์ออกเป็น 3 ระดับ คือ ระบบรัฐบาลกลาง (Federal person System) ระบบเรือนจำระดับมลรัฐ (State prison System) และระบบเรือนจำท้องถิ่น (The County and Municipal person System) โดยในส่วนนี้จะเน้นไปที่ระบบกรมราชทัณฑ์รัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา

กรมราชทัณฑ์รัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติรัฐสภาแห่งชาติ (An Act of Congress) เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2473 เป็นผลให้มีการจัดตั้งสำนักงานราชทัณฑ์แห่งรัฐบาลกลาง (The Federal of prison) เพื่อปฏิบัติหน้าที่เพื่อควบคุมขังผู้กระทำผิดกฎหมายพาณิชยระหว่างรัฐต่อมารัฐบาลกลางได้ขยายขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบของเรือนจำรัฐบาลกลางให้กว้างขวางขึ้น โดยพระราชบัญญัติการแก้ไขผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐบาลกลาง ค.ศ. 1965²¹

เป้าหมายหลัก 6 ประการ ของกรมราชทัณฑ์รัฐบาลกลางสหรัฐอเมริกา ซึ่งจะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ภารกิจประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. การจัดการด้านผู้ต้องขัง: เพื่อให้มีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นไปอย่างมั่นคงปลอดภัย

2. การจัดการด้านทรัพยากรบุคคล

3. การจัดการด้านความมั่นคงและสิ่งอำนวยความสะดวก

4. การเป็นผู้นำด้านการราชทัณฑ์และมีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ

5. การจัดโปรแกรมต่างๆ และการจัดการต่อผู้ต้องขัง

6. การสร้างสัมพันธภาพกับหน่วยงานอื่นๆ

การบังคับโทษในประเทศอังกฤษ²²

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษในประเทศอังกฤษ ในอดีตไม่มีการรวบรวมหรือตราเป็นกฎหมายบังคับใช้ แต่จะบัญญัติเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายฉบับอื่น เช่น กฎหมายปกครอง กฎหมายว่าด้วยละเมิด จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1952 ได้มีการหันมาสนใจที่จะออกเป็นกฎหมายว่าด้วยการ

²¹ กรมราชทัณฑ์. (2541). *สารานุกรมงานราชทัณฑ์นานาชาติ*. หน้า 142.

²² Stephen Livingstone & tim Owen. (1993). *Prison Law*. Clarendon Press. Oxford. p. 1-5.

บังคับโทษแก่นักโทษ โดยเฉพาะการให้สิทธิต่างๆ แก่นักโทษ จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเรือนจำ ค.ศ. 1952 ขึ้น และใช้มาจนมีการประกาศใช้กฎกระทรวงเกี่ยวกับข้อกำหนดในการบริหารงานเรือนจำ ค.ศ. 1964 (Prison Ruler 1964) ตลอดระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา การบังคับโทษแก่นักโทษเป็นการดำเนินงานภายใต้โครงสร้างที่หยุดนิ่ง สาเหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงมี 4 ปัจจัยหลักใหญ่ๆ คือ

1. ปัจจัยแรก และเป็นปัจจัยที่สำคัญคือ มีผู้นำเรื่องราวต่างๆ ภายในเรือนจำ ตลอดจนชีวิตที่แสนทรมานโหดร้ายขณะที่ต้องขังภายในเรือนจำ มาตีแผ่ทางวารสาร กฎหมายต่างๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่านักโทษส่วนใหญ่ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและตามอำเภอใจ

2. ปัจจัยที่สอง เป็นผลมาจากศาลของสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECHR) ที่พยายามกระตุ้นให้ประเทศต่างๆ หันมาสนใจผู้ต้องขังมากขึ้น มีการสนับสนุน การป้องกันการทรมาน และการป้องกันการปฏิบัติในฐานะที่ไม่ใช่มนุษย์

3. ปัจจัยที่สาม คือมีการก่อความวุ่นวายของนักโทษขึ้นในเรือนจำในเดือน เมษายน ปี ค.ศ. 1990 ที่เรือนจำ Stransey และอีกหลายแห่ง สาเหตุมาจากการไม่พอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ จนมีการศึกษาถึงสาเหตุที่เกิดความวุ่นวาย และแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีกในอนาคต

4. ปัจจัยที่สี่ มาจากหลายสาเหตุที่ไม่ชัดเจน เช่น รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาบริหาร มีการก่อตั้งเรือนจำเอกชนขึ้น (Prison Service) การปรับปรุงข้อมูลของเรือนจำทำให้มีการแข่งขัน และมีการตรวจสอบถึงผลสำเร็จของการดำเนินงาน

สาเหตุสำคัญทั้งสี่ปัจจัยดังกล่าว ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการบังคับโทษแก่นักโทษ โดยออกเป็นพระราชบัญญัติความยุติธรรมทางอาญา ค.ศ. 1991 (The Criminal Justice Act 1991) มีการแก้ไขเพิ่มเติมสิทธิของนักโทษหลายประการ เช่น มีการจัดแบ่งและแยกประเภทนักโทษการไม่ใช้ความรุนแรงแก่นักโทษ ด้านอาหาร การรักษากรณีเจ็บป่วย เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษในประเทศอังกฤษ ปัจจุบันได้พัฒนามาเป็นลำดับ และเป็นสากลเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอย่างที่เขาเป็นมนุษย์ และแก้ไขปรับปรุงให้กลับคืนสู่สังคมได้อีกครั้งหนึ่ง

การบังคับโทษในประเทศฝรั่งเศส²³

ในประเทศฝรั่งเศสแต่อดีต มีประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติของการบังคับโทษทางอาญาส่วนใหญ่จะดำเนินการกำหนดโทษและลงโทษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขฟื้นฟู การเยียวยา ให้ความเสียหาย และการป้องปราบ ปกติจะใช้รูปแบบการลงโทษโดยจำกักให้สูญเสียเสรีภาพ

²³ Walter Cairns and Robert Mekeon. (1995). *Introduction to French Law*. p. 156.

การชดเชยค่าเสียหายที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่าปรับ หรือจำกัดสิทธิบางอย่าง จนกระทั่งสิ้นสุดศตวรรษที่ 19 การบังคับโทษแบบอื่นก็เริ่มมีการนำมาใช้ เช่น วิธีการเพื่อความปลอดภัย การกักกัน การงดการกระทำบางอย่าง เช่น งดดื่มแอลกอฮอล์ หรือถูกจำกัดให้อยู่ในเขตที่กำหนด ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อป้องกันอาชญากรรมล่วงหน้าเท่านั้น อย่างไรก็ตามการลงโทษยังคงมีความสำคัญที่มีลักษณะเป็นการบังคับโทษทางอาญาอยู่ จนได้มีการพัฒนาแสวงหาวิธีการลงโทษที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งเห็นได้จากในมาตรา 132-24 ของประมวลกฎหมายใหม่ ซึ่งกำหนดให้ศาลพิจารณาไม่เพียงแต่เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่หากศาลจะพิจารณากำหนดโทษให้คำนึงถึงสภาวะแวดล้อมของเขาเหล่านั้นด้วย

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษของประเทศฝรั่งเศส จะเห็นว่าได้บัญญัติไว้ร่วมกับกฎหมายอาญาในส่วนของการกำหนดโทษโดยศาล ตลอดจนวิธีการบังคับโทษตามกฎหมาย วิธีพิจารณาคดีอาญา ไม่ได้แยกออกมาต่างหากดังเช่นประเทศเยอรมนี และประเทศอังกฤษ แต่เห็นได้ว่าพื้นฐานของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษในต่างประเทศมีวัตถุประสงค์เป็นแนวทางเดียวกันคือ ต้องการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษเป็นประการสำคัญ

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษทางอาญาในประเทศไทย

ในอดีตการบังคับโทษแก่ผู้กระทำความผิดทางอาญาในประเทศไทยอาจกล่าวได้ว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งพบในหลักศิลาจารึกว่าสมัยสุโขทัยมีบทลงโทษทางอาญาแต่เพียงโทษปรับไม่มีบทลงโทษประหารชีวิตหรือการจำคุก²⁴ ส่วนการบังคับโทษโดยการจำคุกนั้นได้มีวิวัฒนาการในสมัยต่อมาแบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ การราชทัณฑ์ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การราชทัณฑ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองและการราชทัณฑ์สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน²⁵

1. การราชทัณฑ์ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การราชทัณฑ์ในสมัยนั้นได้แยกสังกัดไปตามส่วนราชการต่างๆ ในรูปแบบที่สอดคล้องกับการปกครองระบบจตุสดมภ์คือ มีการแบ่งกิจการควบคุมนักโทษออกเป็นเรือนจำในกรุงเทพฯ มีชื่อเรียกอยู่ 2 อย่าง คือ “คุก” กับ “ตะราง” คุกใช้เป็นสถานที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป สำหรับตะรางใช้เป็นที่คุมขังผู้ต้องขังที่มีโทษตั้งแต่ 6 เดือนลงมา ส่วนการเรือนจำในหัวเมืองชั้นนอก การไต่สวนโจรผู้ร้าย และการตุลาการ อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการเมือง มีสถานที่คุมขังผู้ต้องขัง เรียกว่า “ตะรางประจำเมือง” การคุมขังนักโทษในสมัยนั้นไม่มีกฎข้อบังคับ

²⁴ แสง บุญเฉลิมวิภาส. (2543). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. หน้า 68-70.

²⁵ ประเสริฐ เมฆมนณี. (2525). *หลักทัณฑวิทยา*. หน้า 161.

แต่อย่างใด แต่ผู้ควบคุมเรือนจำ หรือผู้ว่าราชการเมือง จะกำหนดขึ้นใช้เองตามแต่จะเห็นควร ในสมัยนั้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังยังไม่มีคำคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด²⁶

2. การราชทัณฑ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การราชทัณฑ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นยุคทองแห่งการปฏิรูปการบริหารกระบวนการยุติธรรมตามแบบอย่างนานาอารยประเทศอย่างจริงจัง มีการสร้างคุกขึ้นใหม่เรียกว่า “กองมหันตโทษ” หรือ “คุกใหม่” ก็คือเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานครในปัจจุบัน ทั้งยังได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกระฟ้าขึ้นใหม่ เรียกว่า “กองลหุโทษ” แล้วรวมเรียกคุกและตึกระฟ้าทั้งสองแห่งนี้ใหม่ว่า “กรมนักโทษ”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) มีพระบรมราชโองการให้ตราข้อบังคับไว้สำหรับคุมขังนักโทษในกรมพระนครบาล มีทั้งหมด 20 หมวด และแยกเป็นข้อๆ รวม 470 ข้อ ซึ่งถือเป็นการปฏิรูปการควบคุมนักโทษที่สำคัญยิ่ง ครั้งในปี พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116) ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ราชการให้การพิจารณาพิพากษาความอาญาแผ่นดินมารวมอยู่ในหน้าที่ตุลาการมีการโอนกองมหันตโทษ และกองลหุโทษในกระทรวงนครบาล ไปขึ้นอยู่ในบังคับบัญชารับผิดชอบของกระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่วันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2440 โดยมีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้น

ต่อมาใน พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการประกาศว่า “เป็นการสมควรที่จะให้มีพระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำไว้เป็นกฎหมายสำหรับแผ่นดิน เพื่อให้เสนาบดี เจ้าหน้าที่ ได้มีโอกาสจัดการเรือนจำให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น” จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา “พระราชบัญญัติลักษณะเรือนจำรัตนโกสินทร์ศก 120” รวมทั้งสิ้น 15 มาตรา โดยได้ประกาศให้ใช้ตั้งแต่วันที่ 19 มีนาคม ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) สืบต่อมาเป็นเวลานานถึง 35 ปี จึงถูกยกเลิกไปโดยมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479²⁷

3. การราชทัณฑ์สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

หลังจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของกิจการราชทัณฑ์ ได้ยกฐานะแผนกราชทัณฑ์ ในกรมพลาลัง เป็น “กรมราชทัณฑ์” ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

²⁶ อากา อมรบุตร. (2514, มีนาคม – เมษายน). “การราชทัณฑ์ในอดีต.” *วารสารราชทัณฑ์*, 19 (2).

²⁷ ประเสริฐ เมฆมณี. เล่มเดิม. หน้า 162-165.

ตลอดจนกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง²⁸

จะเห็นได้ว่าการบังคับโทษในประเทศไทยมีมาตั้งแต่อดีต โดยวิวัฒนาการมาตามลำดับ จนกระทั่งออกเป็นพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษที่ยังคงใช้อยู่ และมีสาระสำคัญสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศที่เจริญแล้ว และพระราชบัญญัติฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการลงโทษผู้กระทำความผิดให้เช็ดหลาบแล้ว ยังมุ่งให้ผู้กระทำความผิดแก้ไขปรับปรุงตนเอง และคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องขังอีกด้วย

2.2.3 กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการบังคับโทษ

กฎหมายบังคับโทษภายใน มีความสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ว่าด้วยการบังคับโทษในระดับสากล เช่น มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษแห่งสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับต่างๆ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

1. มาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษแห่งสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติได้จัดทำ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อนักโทษ ซึ่งดำเนินการโดย ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติของประเทศต่างๆ ให้ผู้ต้องโทษได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นมาตรฐานเดียวกัน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าวได้รับรองสิทธิของผู้ต้องโทษในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) เรื่องการจดบันทึกของเจ้าหน้าที่เรือนจำ เช่น

(1) เรือนจำทุกแห่งต้องมีสมุดทะเบียนบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้องขัง วัน และเวลาที่รับตัวและปล่อยตัว

(2) การรับตัวผู้ต้องขังต้องมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย รายละเอียดคำสั่งบันทึกไว้ในทะเบียน

2) เรื่องการจัดงานให้ผู้ต้องโทษทำ เช่น

(1) งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้หลาบจำ

(2) จำนวนชั่วโมงทำงาน ควรกำหนดอย่างเหมาะสม โดยพิจารณาให้ใกล้เคียงกับงานอิสระภายนอก และมีวันพักผ่อนสัปดาห์ละ 1 วัน

(3) ได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม และเรือนจำเก็บไว้เป็นส่วนหนึ่งสะสมไว้ให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ

²⁸ แหล่งเดิม, หน้า 169.

3) เรื่องการปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง เช่น

(1) การย้ายผู้ต้องขังเข้าออกเรือนจำ พึงระมัดระวังให้อยู่ในสายตาประชาชนน้อยที่สุด มิให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม เป็นตัวประหลาด และไม่เปิดเผยต่อผู้พบเห็น

(2) การลำเลียงผู้ต้องขังต้องให้อากาศถ่ายเท ไม่มีคิ๊บบ หรือทรมานร่างกายโดยไม่จำเป็น

(3) แยกผู้ต้องขังพวกที่มีประวัติอาชญากรรมหรือชั่วร้ายออกจาก ผู้ต้องขังอื่น เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปรับปรุง

4) เรื่องการปล่อยและพักการลงโทษ เช่น

(1) ก่อนครบกำหนดโทษควรดำเนินการเป็นขั้นตอนให้ผู้ต้องขังก่อๆ เคยชินกับชีวิตในสังคมภายนอกด้วยการใช้วิธีการปล่อยแบบบ้านกึ่งวิถี (Halfway house) การทดลองปล่อยโดยมีเงื่อนไข หรือการพักการลงโทษและคุมความประพฤติโดยอยู่ภายใต้การควบคุม ดูแลของเจ้าหน้าที่อื่นซึ่งมิใช่ตำรวจ

(2) ควรส่งเสริมให้มีมาตรการพักการลงโทษให้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้

5) เรื่องการลงโทษฐานกระทำความผิดวินัย เช่น

(1) การลงทัณฑ์ต่อร่างกาย เช่น เชี่ยน ขังห้องมืด และการลงทัณฑ์ที่เหี้ยมโหดทารุณ ไร้มนุษยธรรมหรือด่าซ้ำแก่ผู้ต้องขังที่กระทำความผิดวินัยจะกระทำมิได้

(2) การลงทัณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิต หรือการขังเดี่ยวในห้องเล็กหรือลดอาหาร เป็นสิ่งไม่พึงปฏิบัติ

(3) ห้ามมิให้มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำงานใดในหน้าที่ของพนักงานเรือนจำ และงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

(4) ความประพฤติที่ผิดวินัย วิธีการและระยะเวลาลงทัณฑ์และผู้มีอำนาจลงทัณฑ์ต้องตราเป็นกฎหมายหรือข้อบังคับ

6) เรื่องการร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง เช่น

(1) นับแต่วันแรกจับตัว ผู้ต้องขังควรได้รับรู้ว่ามีอำนาจการปฏิบัติต่อผู้นั้น การรักษาวินัยในเรือนจำ วิธียื่นคำขอ ร้องทุกข์และเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็นเพื่อได้ศึกษาให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ ของเขา

(2) ผู้ต้องขังมีโอกาสร้องขอ หรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้แทนสถาบันฯ ละครั้ง

(3) ผู้ต้องขังที่ร้องขอหรือร้องทุกข์แก่ผู้ตรวจเรือนจำ พึงมีโอกาสดำเนินคดีกับผู้ตรวจเรือนจำ หรือเจ้าหน้าที่โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ด้วย

2. อนุสัญญาต่อต้านการทรมานโหดร้ายหรือการปฏิบัติต่อนักโทษต่ำกว่ามาตรฐาน

เกณฑ์มาตรฐานระหว่างประเทศที่สำคัญอีกฉบับ ที่ได้รับรองสิทธิของผู้ต้องโทษไว้ คือ อนุสัญญาต่อต้านการทรมานโหดร้ายหรือการปฏิบัติต่อนักโทษต่ำกว่ามาตรฐาน (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 1984) แห่งองค์การสหประชาชาติ

อนุสัญญานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะลงโทษกับบุคคลที่กระทำการใดๆ ที่ทรมานโหดร้าย คือ เป็นการกระทำที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดทั้งกายและจิตใจ โดยกำหนดให้รัฐภาคีร่วมกันกำจัดการกระทำความผิดด้วย วิธีการต่างๆ เช่น การหามาตรการป้องกันการกระทำทารุณทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และทางตุลาการ ภายในเขตอำนาจของรัฐนั้น รัฐควรจะให้หลักประกันแก่ประชาชน โดยบัญญัติว่าการกระทำทารุณเป็นความผิดทางอาญารวมทั้งความพยายามในการกระทำความผิดดังกล่าวด้วย และควรระบุโทษหนักที่เหมาะสมกับความผิดนั้นด้วย รัฐควรจะให้หลักประกันแก่ปัจเจกชนที่ถูกทารุณภายในเขตแดนของตนให้มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ และได้รับการพิจารณาคดีด้วยความยุติธรรม โดยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถ และควรจะให้หลักประกันแก่ผู้ร้องทุกข์และพยานทั้งหลายในการที่จะไม่ถูกปฏิบัติอย่างไรมนุษยธรรม เป็นต้น

3. สิทธิมนุษยชนกับสิทธิของผู้ต้องขัง

สิทธิมนุษยชน (Human rights) ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการนำคำนี้มาใช้ปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปี ค.ศ. 1948 เรื่องสิทธิมนุษยชนได้มีการพัฒนาในแต่ละยุคสมัยต่อเนื่องมาก และมีการรับรองสิทธิของบุคคลในกลุ่มต่างๆ เช่น สิทธิของผู้อพยพ สิทธิสตรี สิทธิเด็ก รวมตลอดทั้งสิทธิของผู้ต้องขัง เป็นผลมาจากการที่บุคคลกลุ่มต่างๆ ยังไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเท่าเทียมกัน ตามกฎหมายหรือตามมาตรฐานสากลที่ยอมรับกันทั่วไป

สิทธิของผู้ต้องขัง มาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) สมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังทางกฎหมาย อาจกล่าวได้ว่าสาธารณชนไม่ได้ให้ความสนใจในสิทธิของผู้ต้องขัง สาเหตุเพราะผู้กระทำผิดจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในเรื่องศีลธรรมอย่างร้ายแรง ไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ ต่อมาสิทธิของปัจเจกชนได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ

การที่ต้องถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ ซึ่งผู้ต้องขังจะถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรมความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้มีการนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขัง

อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic human right) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

ที่มาของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังนี้นั้น เกิดจากแนวคิดที่ว่าผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษ ได้สูญเสียสิทธิบางส่วนจากการที่ได้รับโทษ แต่บุคคลเหล่านี้ยังมีสิทธิที่ยังเหลืออยู่อีกจากการถูกลงโทษ มิได้หมายความว่าผู้กระทำความผิดที่ถูกต้องขังนั้นสิ้นสิทธิความเป็นมนุษย์ไปเสียทั้งหมดแต่อย่างใด

สิทธิผู้ต้องขังเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ปรากฏตามปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และต่อมาได้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์รับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ เช่น กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง นอกจากนั้นในภูมิภาคยุโรปได้มีการจัดทำสาส์นโดยสภายุโรป เรียกว่าอนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom 1950) ในภูมิภาคอเมริกามีการรับรองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในหลักเกณฑ์สำคัญ คือ ปณิญาอเมริกาว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของบุคคล (American Declaration of the Rights and Duties of Man 1948)

1. ปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ ได้รับรองสิทธิของบุคคลรวมทั้งผู้ต้องโทษไว้ว่าบุคคลใดๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรม หรือด่าซ้ำไม่ได้และทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปณิญาและการขย่งให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ปณิญาฯ ยังได้รับรองสิทธิของบุคคล และผู้ต้องโทษที่จะได้รับค่าใช้จ่ายหากได้รับการปฏิบัติที่ผิดกฎหมาย ดังบทบัญญัติที่ว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำนาญอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติ ต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูลฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

2. กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งประกาศใช้เมื่อ ค.ศ. 1966 ได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษไว้สอดคล้องกันกับบทบัญญัติในปณิญาฯ ดังนี้

1) สิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องโทษ ที่จะได้รับการค่าใช้จ่ายความเสียหายที่เกิดจากถูกจับหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือการปฏิบัติที่ขัดต่อความยุติธรรม

2) สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกพิจารณาพิพากษาและลงโทษซ้ำในการกระทำผิดกรรมเดียวกัน

3) สิทธิของผู้ต้องโทษที่จะไม่ถูกลงโทษอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมและพึงได้รับการคุ้มครองจากระบบราชทัณฑ์ที่มุ่งให้มีการกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม และพึงมีการจำแนกผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสม แก้วและสถานะทางกฎหมาย

4) สิทธิของบุคคลที่จะไม่ต้องถูกจำคุกเพราะเหตุว่าไม่อาจชำระหนี้ตามสัญญาได้

5) การคุ้มครองบุคคลที่กระทำความผิด ให้ต้องรับโทษประหารชีวิต เฉพาะผู้กระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด

6) ผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิต มีสิทธิในการขอภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษจากคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในทุกกรณี

2.3 ระบบการลดโทษเพื่อปลดปล่อยผู้กระทำความผิดภายหลังจำคุก

เมื่อนักโทษที่ถูกศาลพิพากษาให้ต้องโทษจำคุกแล้วก็จะต้องถูกบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษานั้น แต่นักโทษอาจไม่จำเป็นต้องรับโทษเต็มตามอัตราโทษที่ได้รับ หากได้รับการลดโทษจากกระบวนการบางอย่าง และกระบวนการที่สำคัญที่นักโทษต้องการมีอยู่ 3 ประการคือ 1. การภัยโทษ (Pardon) 2. การพักการลงโทษ (Parole) 3. การลดวันต้องโทษ (Remission of Sentence)²⁹

1. การภัยโทษ (Pardon) ให้กับผู้กระทำความผิดและต้องคำพิพากษาของศาลให้ลงโทษ ให้ได้รับการผ่อนผัน ความกรุณาให้ไม่ต้องรับโทษ หรือให้ลดโทษลงนั้นถือเป็นอำนาจบริหาร ซึ่งตามปกติมักมอบให้ประมุขของรัฐเป็นผู้ใช้ สำหรับประเทศไทยการภัยโทษเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 225 “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ” โดยอาจพระราชทานอภัยโทษยกโทษให้ทั้งหมด หรือลดโทษให้บางส่วนก็ได้ การพระราชทานอภัยโทษแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ก. การพระราชทานอภัยโทษให้เป็นรายบุคคลหรือคณะบุคคล โดยผู้ที่ต้องคำพิพากษาของศาลที่คดีถึงที่สุดแล้ว หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น บิดา มารดา ญาติพี่น้อง เป็นต้น หากมีความประสงค์จะขอพระราชทานอภัยโทษ ก็ทำฎีกาทูลเกล้าถวาย โดยแสดงเหตุผลต่างๆ ที่เห็นว่าตนควรได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งทางราชการก็จะได้สอบสวนข้อเท็จจริงและถวายความเห็นขึ้นไปว่า สมควรพระราชทานอภัยโทษให้หรือไม่ หน้าที่ในการถวายความเห็นนี้เป็นหน้าที่ของ

²⁹ จุลสารทันตวิทยา, 1 (3). (2542, กรกฎาคม). หน้า 16.

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย หรือในบางกรณีที่ไม่มีผู้ใดยื่นเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษขึ้นมา แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเห็นสมควร ก็อาจถวายความเห็นขอพระราชทานอภัยโทษให้ได้ การขอพระราชทานอภัยโทษเป็นรายบุคคลหรือคณะบุคคลนี้ หากมีเหตุผลหนักแน่น และสมควรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระราชทานอภัยโทษให้

ข. พระราชทานอภัยโทษให้แก่ผู้ต้องโทษทุกๆ คนที่คดีเสร็จเด็ดขาดแล้ว การพระราชทานอภัยโทษกรณีนี้ จะกระทำต่อเมื่อมีเหตุการณ์พิเศษอันสำคัญเกี่ยวแก่บ้านเมืองหรือองค์พระมหากษัตริย์ เช่น การพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสฉลอง 25 พุทธศตวรรษ การพระราชทานอภัยโทษเนื่องในโอกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี หรือการจะทรงมีการพระราชทานอภัยโทษเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 เป็นต้น การพระราชทานอภัยโทษประเภทนี้จะต้องออกเป็นกฎหมายหรือกระแสพระบรมราชโองการ ในปัจจุบันออกเป็นพระราชกฤษฎีกา

2. การพักการลงโทษ (Parole) เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่นักโทษได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ โยมีเงื่อนไข (Conditional Release) และอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลของเจ้าพนักงานคุมประพฤติ ตลอดระยะเวลาที่ได้รับการพักการลงโทษ และนักโทษจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยกฎหมาย การจะขอพักโทษให้กับนักโทษคนใดต้องมีเจ้าพนักงานปกครองท้องที่ ดำรงท้องที่รับรอง และผ่านการกลั่นกรองโดยคณะกรรมการซึ่งมีผู้แทนจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด กรมการแพทย์ และกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

3. การลดวันต้องโทษจำคุก (Remission of Sentence)

“การลดวันต้องโทษจำคุก” หมายถึง การลดวันต้องโทษจำคุกให้แก่นักโทษเด็ดขาดที่ประพฤติตนเป็นคนดี เพื่อให้ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำก่อนครบกำหนดโทษตามระดับความประพฤติ คล้ายกับระบบพักการลงโทษคือ เมื่อได้รับการปล่อยตัวแล้วก็ให้อยู่ภายใต้เงื่อนไขการคุมประพฤติ ตามที่ทางราชการกำหนดจนกว่าจะครบกำหนดพ้นโทษที่ได้รับตามคำพิพากษา ซึ่งระยะเวลาที่ถูกปล่อยตัวออกจากเรือนจำเพื่อการคุมประพฤตินี้ นักโทษเด็ดขาดยังคงมีสภาพเป็นผู้ต้องขังอยู่ หากฝ่าฝืนเงื่อนไข ทางราชการสามารถนำตัวกลับเข้ามาคุมขังในเรือนจำต่อไปได้

หลักเกณฑ์ทั้งสามประการนี้ นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในการราชทัณฑ์ต่างๆ ทั่วโลก และเป็นหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับหลักทัณฑ์วิทยา และการบริหารงานราชทัณฑ์สมัยใหม่ที่มุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และให้สังคมปลอดภัยจากการกระทำความผิดซ้ำ

2.4 การตรวจสอบถ่วงดุลในชั้นบังคับโทษ

การบังคับโทษจำคุกต้องเปิดโอกาสให้ภาคสังคมเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคสังคมได้ตรวจสอบ ได้ควบคุมการทำงานของเรือนจำเพื่อให้กลไกในกระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอนของกระบวนการมีความโปร่งใสและมีการตรวจสอบถ่วงดุลในการใช้ดุลพินิจตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนดไว้ให้มีความเหมาะสมชัดเจนในรูปแบบและวิธีการ อีกทั้งยังเป็นกลไกหนึ่งในการขับเคลื่อนให้ทุกภาคส่วนในกระบวนการเกิดความตื่นตัวในการหันมาให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ได้รับผลกระทบมากขึ้น

2.4.1 องค์การที่มีบทบาทในการบังคับโทษ

การดำเนินกระบวนการในการบังคับโทษในระหว่างการลงโทษที่นักโทษต้องรับโทษอยู่เรือนจำ กระบวนการดังกล่าวองค์การที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการบังคับโทษจะต้องเป็นผู้รู้ข้อเท็จจริง และการใช้ดุลพินิจในการปรับใช้โทษให้มีความเหมาะสมกับนักโทษแต่ละคน โดยองค์การที่มีบทบาทในการปรับใช้โทษให้เหมาะสมต้องเป็นองค์การที่กฎหมายกำหนดและต้องปฏิบัติด้วยความถูกต้องและเป็นธรรมโดยองค์การที่มีบทบาทในการบังคับโทษมีดังนี้

1. องค์การศาล

ในประเทศฝรั่งเศสหลักการปรับใช้โทษให้เหมาะสมกับตัวนักโทษแต่ละคนในส่วนนี้ “งานราชทัณฑ์” (Service pe) และผู้พิพากษาปรับใช้โทษ เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการฟื้นฟูแก้ไขนักโทษในเรือนจำ โดยหลักแล้วผู้พิพากษาปรับใช้โทษ จะเป็นผู้พิจารณาออกคำสั่งให้ใช้วิธีการต่างๆ ให้เหมาะสมกับตัวนักโทษแต่ละคน ซึ่งมาตรการดังกล่าว ประกอบด้วย การลดระยะเวลาจำคุก การอนุญาตให้ออกนอกเรือนจำ การหยุดหรือแบ่งการลงโทษ การจำคุกนอกเรือนจำ การให้เสรีภาพบางส่วน การควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ และการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข โดยกระบวนการภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษานั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับกระบวนการพิจารณาคดี

2. องค์การอัยการ

ในประเทศฝรั่งเศสพนักงานอัยการมีบทบาทในการร้องขอและให้ความยินยอมหรือคัดค้านการให้มีการใช้วิธีการภายหลังที่ศาลมีคำพิพากษา รวมทั้งอุทธรณ์คัดค้านคำวินิจฉัยของศาลด้วย นอกจากนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสยังบัญญัติให้อัยการจังหวัดประจำศาลชั้นต้น และอธิบดีอัยการ มีหน้าที่ตรวจเยี่ยมด้วย

3. องค์การราชทัณฑ์

ในประเทศไทย อังกฤษ อเมริการวมถึงประเทศไทย องค์การราชทัณฑ์ จะมีเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการควบคุมนักโทษ และจัดรูปแบบการบังคับโทษ และแก้ไขฟื้นฟูนักโทษให้กลับคืนสู่สังคมองค์การราชทัณฑ์ เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในชั้นบังคับโทษ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการดูแลผู้ต้องขัง ภายหลังจากที่ศาลกำหนดโทษและระยะเวลาการลงโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแล้ว ในส่วนของประเทศไทยจะผ่านทางพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เพื่อส่งเสริมฟื้นฟูปรับปรุงแก้ไขและเพื่อให้ผู้กระทำความผิดพร้อมที่จะกลับคืนสู่สังคมอย่างไม่มีปัญหาภายหลังพ้นโทษ และการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์จะเป็นฝ่ายบริหารซึ่งกลไกในการตรวจสอบก็มีหลายวิธีการ เช่น ในการลดวันต้องโทษจำคุก ก็จะมีคณะกรรมการโดยประกอบด้วย ผู้แทนกรมราชทัณฑ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และจิตแพทย์ เป็นผู้พิจารณาโดยมติเสียงส่วนมาก นักโทษเด็ดขาดที่จะได้ ลดวันต้องโทษจำคุกนี้ ต้องเป็นนักโทษชั้นดีขึ้นไปเท่านั้น โดยกฎหมายกำหนดให้นักโทษเด็ดขาดชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก และชั้นดี ได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกเดือนละ 5 วัน 4 วัน และ 3 วันตามลำดับ

4. พนักงานคุมประพฤติ

ในประเทศไทย อังกฤษ การคุมประพฤติดีมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันสังคมส่วนรวม เพื่อลดปริมาณการกระทำผิดซ้ำ เพื่อการลงโทษที่เหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิด เพื่อให้มั่นใจว่าผู้กระทำความผิดทราบผลกระทบที่เขาได้กระทำต่อเหยื่อและสังคมอย่างไรและเพื่อบำบัดและฟื้นฟูกับผู้กระทำความผิดโดยในการบริหารจัดการ จะมีคณะกรรมการคุมประพฤติจะต้องรับผิดชอบดูแลผู้กระทำความผิดตามเงื่อนไขคุมประพฤติและทำรายงานส่งให้เรือนจำทราบ และเมื่อมีการฝ่าฝืนจะต้องรายงานเพื่อนำผู้นั้นกลับสู่การจองจำอีกครั้ง³⁰ ส่วนในประเทศไทยนั้นพนักงานคุมประพฤติพระราชบัญญัติวิธีดำเนินการคุมประพฤติ ตามประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2522 มาตรา 11 บัญญัติให้ศาลมีอำนาจสั่งให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการสืบเสาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้กระทำความผิด คือ อายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ สิ่งแวดล้อม สภาพความผิด และเหตุอื่นอันควรปรานี พร้อมทั้งความเห็นเกี่ยวกับความสามารถของผู้กระทำความผิดว่าจะสามารถปรับปรุงแก้ไข หรือฟื้นฟูตนเองให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีได้หรือไม่ เพียงใดตลอดจนความต้องการของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับวิธีการควบคุมความประพฤติแล้วรายงานให้ศาลทราบ เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาต่อไป

เมื่อพนักงานคุมประพฤติได้รับทราบคำสั่งศาลแล้ว จะดำเนินการสืบเสาะและพินิจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้กระทำความผิด โดยรวบรวมข้อมูลจากคำให้การของผู้กระทำความผิด

³⁰ ธาณี วรภัทร์ ข เล่มเดิม, หน้า 205-206.

จากพยานบุคคลซึ่งอาจเป็นบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานของผู้กระทำความผิด ตรวจสอบพยาน เอกสารต่างๆ เช่น ส่งแผ่นพิมพ์ลายนิ้วมือของผู้กระทำความผิดไปตรวจสอบ ประวัติอาชญากรรม ประวัติการทำงาน การศึกษา และความประพฤติ จากหน่วยงานต่างๆ หรือ เก็บตัวอย่างปัสสาวะของผู้กระทำความผิดไปตรวจหาสารเสพติดให้โทษ นอกจากนี้ยังอาจส่งตัว ผู้กระทำความผิดไปให้แพทย์ตรวจเกี่ยวกับสุขภาพทางร่างกายและจิตใจอีกด้วย เมื่อดำเนินการ สืบเสาะและพินิจเสร็จแล้ว พนักงานคุมประพฤติจะทำรายงานเสนอต่อศาล

2.4.2 หลักการของการตรวจสอบถ่วงดุลในชั้นบังคับ

เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมมีความโปร่งใส โดยหลักการที่สำคัญก็เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพดังกล่าว จึงควรมีหลักประกันที่สำคัญในการคาน อำนาจขององค์กรแต่ละองค์กรเพื่อให้กระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษเกิดความเป็นธรรม มากยิ่งขึ้น

2.4.2.1 แนวคิดการตรวจสอบถ่วงดุล

กระบวนการยุติธรรมนอกจากเป็นกลไกหลักในการบังคับใช้กฎหมายแล้ว ยังมีหน้าที่ โดยตรงในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งการดำเนินการก็นี้อย่างมีคุณภาพจำต้อง เริ่มต้นจากการที่กระบวนการยุติธรรม ต้องไม่เป็นกระบวนการที่เข้าไปคุกคามหรือละเมิดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนเสียเอง แต่ด้วยเหตุที่การดำเนินการก็เพื่อป้องกันและปราบปรามอาจมี ความจำเป็นที่จะต้องใช้มาตรการที่กระทบสิทธิของหลายฝ่าย ทั้งผู้ต้องหา จำเลย พยาน ผู้เสียหาย เช่น การออกหมายจับ หมายค้น การควบคุม เป็นต้น และผลของการดำเนินการยุติธรรม ยังอาจ นำไปสู่คำพิพากษาที่อาจถึงขั้นประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน หรือมาตรการที่กระทบ ต่อสิทธิเสรีภาพอื่นๆ ด้วยเหตุนี้กระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงต้องสร้างหลักประกันที่เหมาะสม ในการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมิให้ถูกล่วงละเมิด โดยคำนึงถึงความสมดุลของ หลักการควบคุมอาชญากรรม (Crime control) กับหลักนิติธรรม (Due process)³¹ อีกทั้งต้องมีความ โปร่งใสในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ เพราะความโปร่งใสที่ทุกคนสามารถมองเห็น รับรู้รับทราบ ทุกขั้นตอนของการดำเนินการ ย่อมเป็นมาตรการป้องกันการใช้อำนาจโดยมิชอบที่ดีที่สุด กระบวนการยุติธรรมที่ดีจึงต้องมีระบบการดำเนินงานที่องค์กรต่างๆ ที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกัน สามารถตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน (Check and Balance) โดยไม่มีองค์กรหนึ่งองค์กรใด มีอำนาจผูกขาดอันจะส่งผลให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยมิชอบ ยิ่งไปกว่านั้นการบริหารงานของ องค์กรในกระบวนการยุติธรรมทุกองค์กรต้องไม่เป็นระบบปิดที่การดำเนินการต่างๆ ทั้งในแง่ของ

³¹ ชาญเชาวน์ ไชยบุญกิจ. (ม.ป.ป.). “สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรม.” *บทบัญญัติ*, 55 (4). หน้า 168.

การทำงาน การโยกย้าย การแต่งตั้ง และการให้ความดีความชอบขึ้นอยู่กับการตัดสินใจขององค์กรนั้น โดยไม่มีการตรวจสอบ แต่ต้องเป็นระบบที่เปิดรับการตรวจสอบ (Accountability) จากองค์กรภายนอกและสาธารณะชน ซึ่งการตรวจสอบนั้นจะต้องคำนึงถึงอิสระที่ต้องมีให้บุคคลหรือองค์กรใดจากภายนอกเข้าแทรกแซง หรือจากภายในด้วยกันเข้าครอบงำจนเกินสมควร จนทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาได้ ด้วยความสำคัญของเรื่องนี้ กระบวนการยุติธรรมที่พึงประสงค์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างดุลยภาพให้เกิดระบบที่มีความโปร่งใส สามารถถูกตรวจสอบได้ และในขณะเดียวกันก็ต้องมีอิสระที่จะปฏิบัติหน้าที่ในการอำนวยความยุติธรรมอย่างมีคุณภาพด้วย³²

2.4.2.2 แนวคิดสิทธิขั้นพื้นฐานและสิทธิพลเมือง

โดยหลักสิทธิขั้นพื้นฐานหรือหลักสิทธิมนุษยชน บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการดำรงชีวิตในร่างกาย ทรัพย์สิน และเกียรติยศชื่อเสียง สิทธิเหล่านี้เป็นหลักการใหญ่ประการหนึ่งของกฎหมาย และการมีสภาพเป็นมนุษย์ชน สิทธิเหล่านี้ได้ถูกกล่าวถึง วิพากษ์วิจารณ์ตลอดจนได้ทำการเรียนการสอนถือเป็นมูลฐานสำคัญแห่งการศึกษากฎหมาย การศึกษาในเรื่องสิทธิเสรีภาพได้ย้าถึงสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ การเคลื่อนไหวไปมาอย่างเสรี การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่เป็นอิสระ สิทธิในร่างกาย และทรัพย์สินของตน ตลอดจนชื่อเสียงเกียรติยศ สิทธิในสิ่งประดิษฐ์ หรือผลจากการค้นคว้าทางวิทยาการ สิทธิในฐานะ เช่น ความเป็นบิดามารดา ผู้ใช้อำนาจปกครอง ตำราต่างๆ ที่นักวิชาการทั่วโลกแต่งขึ้น ได้ย้าและแสดงให้เห็นถึงคุณภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของสิทธิมนุษยชนต่างๆ ดังกล่าวในอันที่จะถูกละเมิดหรือก้าวท้าวโดยบุคคลอื่น โดยชุมชน สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมเมืองหรือรัฐ³³

สิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลเป็นสิทธิพลเมืองอย่างหนึ่ง เป็นสิทธิของบุคคลในทางกฎหมาย ซึ่งมีสิทธิอันเป็นสิทธิอันเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล รายละเอียดของสิทธิพลเมืองนี้นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่กำหนดเป็นจำนวนมาก จึงขอแบ่งสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล และสิทธิส่วนบุคคลและทรัพย์สิน

สิทธิพื้นฐานของบุคคล

สิทธิพลเมืองในส่วนแรกนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิทธิอันเป็นหลักการพื้นฐาน ที่จำเป็นของบุคคลทุกคนพึงจะได้รับคือ

³² แหล่งเดิม. หน้า 28.

³³ ภราดร ภคพัฒน์. (2531). การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการลงโทษ. หน้า 22.

1. บุคคลทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งตัวตน
2. บุคคลใดจะถูกบังคับให้เป็นทาส หรืออยู่ในภาวะจำยอมใดๆ มิได้ การค้าทาสห้ามทำในทุกรูปแบบ
3. บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงทัณฑ์ด้วยวิธีการที่ทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือเหยียดหยามเกียรติมิได้
4. บุคคลทุกคนมีสิทธิจะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลในกฎหมายไม่ว่าที่ใด
5. บุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและชอบที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายที่เท่าเทียมกัน
6. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากศาลยุติธรรมในการถูกละเมิดสิทธิตามกฎหมาย
7. บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย การกระทำใดจะเป็นความผิดได้ต้องมีกฎหมายในขณะที่กระทำนั้นและจะมีการลงโทษหนักกว่าที่กฎหมายใช้อยู่ในขณะที่กระทำความผิดนั้นไม่ได้³⁴

ความพยายามที่จะให้มีสิทธิของผู้ต้องขัง เกิดขึ้นมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานการเป็นปัจเจกชน (Individual Basis) ซึ่งสมัยก่อนได้เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องขัง และมีการพยายามในการให้คำจำกัดความที่เป็นรูปธรรมนัก เนื่องจากในสมัยนั้นยังขาดคำจำกัดความของคำว่าสิทธิที่เป็นทางการ ประกอบกับสาธารณชนก็ไม่ให้ความสนใจในสิทธิของผู้ต้องขัง เพราะผู้กระทำความผิดสมัยนั้น ถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องทางศีลธรรมอย่างร้ายแรง ไม่สมควรได้รับความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขัง ในสมัยก่อนผู้ต้องขังถูกจำกัดให้เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการช่วยเหลือของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งอาจทำให้รูปแบบการบริจาดสิ่งของที่เป็นสิ่งของอำนวยความสะดวกทั่วไป หรือสิ่งที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น

ในระยะต่อมาสิทธิของปัจเจกบุคคลได้รับการสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเครื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจอรัฐ การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวมักมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมือง กล่าวคือ การเรียกร้องให้ได้เกิดสิทธิประเภทใดประเภทหนึ่งในช่วงนั้น มักจะมีพื้นฐานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรือศีลธรรมและการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองซึ่งมีผลกระทบในทางการเมืองเกิดขึ้นเสมอ รวมทั้งการเรียกร้องสิทธิผู้ต้องขังซึ่งมีการเรียกร้องกันมากในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดในเรือนจำ และข้อเสนอให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังอื่นๆ เหตุผลที่มีการนำมาอ้างอิงเพื่อเรียกร้องสิทธิต่างๆ ของผู้ต้องขังคือ การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติ ทำให้เขา

³⁴ แหล่งเดิม.

ถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีการตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Right) รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

ดังนั้น สรุปได้ว่า ที่มาของสิทธิของผู้ต้องขังนั้น เกิดจากแนวคิดในทางทฤษฎีที่ว่า สิทธิพลเมืองบางส่วนของผู้ต้องขังต้องสูญเสียไปเนื่องจากการถูกลงโทษ ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชน ยังมีสิทธิบางส่วนที่เหลืออยู่จากการลงโทษซึ่งสิทธิจะมีย่อยมีมากเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับแนวคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษของแต่ละประเทศนำมาใช้ ดังนั้น การสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังน่าจะมีเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้น และบุคคลนั้นยังต้องมีสิทธิบางประการเหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการป้องกันรักษาสิทธิต่างๆ ของผู้ต้องขัง รัฐจำต้องตระหนักถึงการป้องกันรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกคุมขังด้วย และให้นักโทษได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน เช่นเดียวกันกับประชาชนทั่วไป